

Tõu

säilimine või jätkumine

TEKST: RAIGO KOLLOM

Lõpmatu poleemika selle üle, milline on õige tee tori tõu säilitamiseks, tuletab meelde, kuidas varem ja mujal on vaieldud selle üle, kuidas säilitada oma kuulsaid hobusetõuge.

Näiteks Saksamaal pärast II maailmasõda. Olukord oli ju masendav – 1936. aasta olümpiamängude kõik individuaalsed ja võistkondlikud kullad võitnud Saksa ratsanikud olid oma raskete ja aeglaste hobustega hädas, et üldse auhinnalistele kohtadele jõuda. Tõsi, Saksa hobused olid ka sõjajärgsete aastate suurvõistlustel arvulises enamuses paljude riikide sportlaste all, aga võitjad olid teised. Isegi parim hüppehobune Halla ei olnud õieti päris Saksa hobune

– tema isa oli traavel Oberst, ema Helene oli Prantsusmaalt sõja ajal saagiks saadud tundmatu põlvnemisega mära. Kirja pandi Halla hesseni tõuraamatusse.

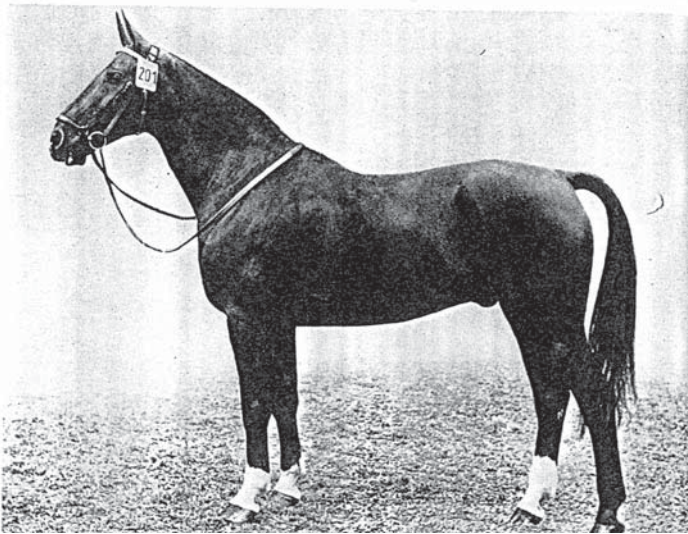
Kõik takistussõidu olümpiavõitjad 1952-1972 peale Halla (1956) olid 50% või rohkem täisverelised, tõunimetustelt oli Ali Baba (1952) anglo-araablane, Posilippo (1960) itaalia sporthobune, Lutteur B (1964) prantsuse ratsahobune, Snowbound (1968) puhas täisvereline, Ambassador (1972) iiri sporthobune. Omaette kurioosumina oli isegi enne sõda Saksa hobusekasvatuse võidusümboliks saanud Tora (1936. aasta olümpiavõitja takistussõidus) väga vähe holstein, nagu teda ametlikult nimetati. Tema isa oli hackney täkk ja emaisa täisvereline ratsahobune.

Halla.

Huvid sageli vastandlikud

Saksa aretajatel oli tekkinud tõsine ohus tunne, et nende rasked ning võimsad hobused kaotavad turu. Ja leiti, et säilitamiseks tuleb neid muuta. Muudeti aretuseesmärke ja sugutäkkude valimine teistest tõuraamatutest kasvas kiiresti. Holsteini tõuraamatus domineerisid peagi Cottage Son xx, Landgraf xx, Cor de la Bryere, Furioso xx – täkkud, kelle vastu olid alguses paljud, kui mitte enamik aretajaid. Praeguseks aga on raske leida holsteini hobust, kelles poleks üldse nende täkkude verd.

Meteor.

Contender.

Kui sellist aretust nimetatakse tänapäeval vahel tõu säilitamiseks, on tegemist lihtsalt keelelise anakronismiga. Kunagine säilitamise mõiste koondas endasse nii tõu (aretuse) jätkamise turu nõuetega kaasa minemise huvides kui tõu genofondi säilitamise keskkonna bioloogilise mitmekesisuse huvides. Ja need on sageli vastandlikud huvid.

Praeguseks on säilitamise mõiste muutunud. 1960-70ndatel aastatel, kui Saksamaal muudeti oma tõugude aretusprogramme, ei olnud veel FAO geneetiliste ressursside säilitamise plaani ega Euroopa Liidu piiranguid tootmise riiklikule toetamisele. Alles 1995. aastal laiendas FAO 1983. aastal loodud taimekasvatuse geneetiliste ressursside komisjoni volitusi ning nimetas selle ümber toidu ja põllumajanduse geneetiliste ressursside komisjoniks, mis hakkas tegelema loomatõugude säilitamise jälgimise ja koordineerimisega. Ohustatud loomatõugude nimekiri saadi kokku alles 2005. aastaks.

Selle komisjoni määrustes ja tõugude säilitamise alastes teaduslikes publikatsioonides kasutatakse peamiselt väljendeid *conservation* ja *preservation*, seda eriti selleks, et teha vahet säilitamisega laiemas mõttes. See mõiste, säilitamine kitsamas mõttes, ei tähenda mõne piirkonna või tõu aretustegevuse toetamist, et konkurentsist vastu pidada, vaid kogu maailma jaoks kadumisohtu olevate originaalsete ja unikaalsete ressursside säilitamise rahvusvahelist koordineerimist ja toetamist. sellistena, nagu nad on olnud palju põlvkondi.

Samas vaimus, aga oma huvidele vastavalt on Euroopa Liit kehtestanud ohustatud tõugude toetused keskkonnatoetustena, mille aluseks ei ole tõu ohustatus mingil maal, vaid kogu Euroopas. Vastavalt on FAO nimekirjas puhtatõuline araabia hobune ohustatud tõug näiteks isegi Iirimaal, Saksamaal, Inglismaal, Poolas, väljaspool Euroopa Liitu isegi Egiptuses, Venemaal, Iraanis, ainult Ameerika Ühendriikides mitte. Aga eurotoetusi ei maksta araabia hobustele kusagil Euroopas, Venemaal kuuldavasti on makstud. Ja mingi

aretusvaldkonna tõsine toetamine konkurentsist püsimiseks on lubamatu riigiabi, sekkumine turu toimimisse.

Õiged sõnad puuduvad

Eesti keeles tundub sõna „konserveerimine“ tõu kohta naeruväärne ja seda ongi naeruvääristatud. Kuna mõned sõnad, mida on kasutatud teistes keeltes säilitamise kohta laiemas mõttes, võivad tähendada ka jätkamist, sobiks meil kasutada tõu jätkamist laiema ja tõu säilitamist kitsama sisuga mõiste jaoks.

Säilitamist kui genofondi konserveerimist peetakse meil millegipärast võimatuks, ja ükski tõug ei peagi igavene olema. Oskusliku aretusega võib ka puhtana konserveeritud tõug siiski kaua vastu pidada, aga ainult siis, kui tegeletakse spetsiaalselt genofondi säilitamise, mitte turul vastu pidamisega, kui esiplaanile seatakse eristumine teistest, enamasti edukamatest tõugudest.

Spetsiaalsetest abinõudest on olulisim tõuraamatusse vastu võtmise kitsendamine. Ohustatud tõuge säilitavad tõuraamatud ei registreeri tavaliselt rohkem kui 1/8 võõrveresusega hobuseid puhtatõulistena. Ühest küljest tuntakse väikese arvukuse tõttu raskesti välditavat inbriidingu-, teisest küljest kommertshuvides varitsevat ristamisohu. Tavaliselt lubatakse sellistes tõuraamatutes nn veretilga lisamist, kuid puhtatõulisteks loetakse vaid neid hobuseid, kellel see võõra vere tilk jääb kolmandasse põlvkonda. Aga on ka väga radikaalseid programme võitlemas mõlema ohuga korraga, näiteks Norra Fjordi-hobuste Register Põhja-Ameerikas ei registreeri, vaid sisuliselt heidab tõust välja:

- tugevalt inbriidsed hobused: isa ja tütre, ema ja poja, venna ja õe, poolvenna ja poolõe järglased;
- kõik täkud ja märad, keda on kasutatud teiste tõugudega ristamisel. Selliste hobuste omanike aretusühingu liikme õigused peatatakse ja nende nimed avalikustatakse vastavas nimekirjas

Ühes tähelepanuväärses tõus on leitud ristandite registreerimiseks omapärane võimalus. Nimelt üks maailma vanimaid kultuurtõuge, *cleveland bay* Inglismaal ei pea täisverelisi tõuge endast paremaks, nende kasvatajate enamus on keeldunud oma märasid täisvereliste täkkudega massiliselt parandamast, kuigi on uhked mõne sellise ristandi edu üle spordis. Selle asemel on loodud *cleveland part bred* tõuraamat, kuhu registreeritakse *clevelandi* täkkude järglased teiste täkkude märadega. Aga *clevelandi* märade järglasi teiste tõugudega omaks ei tunnustata. Nii näidatakse tõelist usku oma tõu erilisusesse ja paremusse, et ta pole parandata, vaid on parandaja.

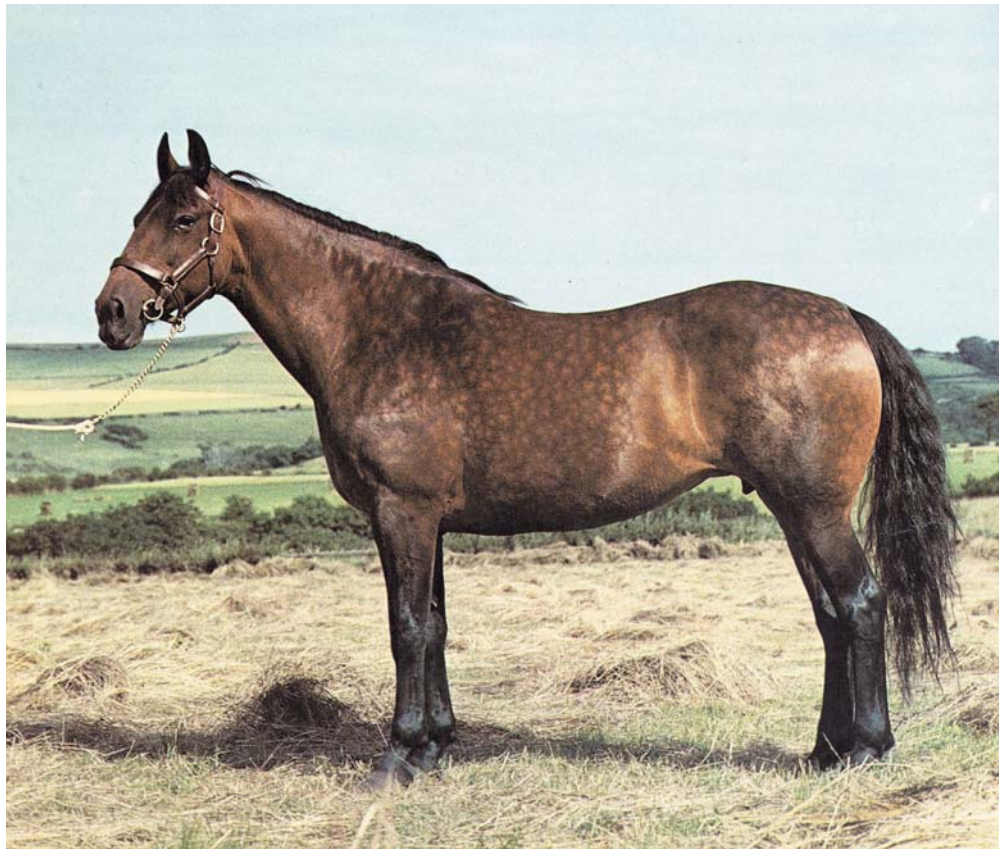
Enamus ohustatud tõuge

on loonud aga paralleelsed nn segavereliste hobuste tõuraamatud, et leevendada omanike majanduslikku kahju range säilitamisprogrammi täitmisel. Neisse kantakse sellised hobused, kelle järglased võivad kunagi tagasiaretuse teel puhtatõulisteks saada, aga ka hobused, keda toodetakse teadlikult turule, lisades parema müügi- edu nimel teiste tõugude verd. Osa selliseid tõuraamatuid kannavad nimetust *part-bred*, kuid nende nimetamine poolverelisteks ei ole alati õige, sest poolvereline saab eesti keeles olla siiski vaid araabia või inglise täisverelise hobuse verega ristand. Enamasti *part-bred* sellist ristamist tähendabki.

Igal tõuraamatul oma eesmärk

Selle pika jutu mõte on, et peaksime täpsustama oma sõnavara ja tegema vahet, mis on tõu säilitamine ja mis tõu (aretuse) jätkamine. Tõuraamatud jagunevad selles mõttes kolmeks: ohustatud tõuge **säilitavad** tõuraamatud, oma tõugude aretust ja omapära **jätkavad** tõuraamatud ja **uusi tõuge loovad** ning arendavad tõuraamatud. Kui vaadata nende aretusmeetodeid, on erinevused selged.

Iga tõuraamatu aretuseesmärk saabki ju olla üks kolmest: kas säilitada vana tõug (genofondi konserveerimine näiteks *cleveland bay* või vana-oldenburgi tõus), jätkata tõugu seda mõõduka ristandaretusega parandades (näiteks hannoveri aretus) või luua uus tõug radikaalse ristandaretusega (näiteks KWPN, BWP).

Cleveland Bay.

Oma tõugu jätkavate ja uute tõuraamatute vahel praeguseks enam suuri erinevusi ei ole. Mis olid, on kadumas. Näiteks prantsuse ratsahobuste tõuraamat (SF) lubas kaua vaid viie Prantsusmaa oma tõu omavahelist ristamist, aga alates 2009. aastast võib tunnustuse saada iga Maailma Sporthobuste Kasvatajate Föderatsiooni (lüh WBFSH) liikmeks oleva tõuraamatu täkk, kui tal on head võistlustulemused. Kus erinevusi on, seal on need jälle rohkem keelelised probleemid. Näiteks ei saanud ju Hollandis tõule nimetust anda esialgu peamise komponendi gelderlandi järgi või ammuigi mitte Prantsusmaal anglo-normanni järgi. Aretuse jätkamiseks tuli anda tõule nimi riigi järgi, Saksamaal tehti seda liidumaade järgi. Ohustatud tõud on kohalikumad, seal on tõunimetused sageli väga väikeste kohtade järgi antud, näiteks dülmeni poni.

Üks võimalus tõugude aretuseesmärke võrrelda oleks ju ka see, kuivõrd tahetakse olla kohalik, kuivõrd rahvusvaheline. See on aga juba teine teema.

Kui olin selle teksti lõpetanud, andsin abikaasale lugeeda. Tema nõudis, et ütle ka iga Eesti tõuraamatu kohta otse välja, millega ta selles jaotuses tegeleb. Mina vastasin, et igäüks peaks ise vihjest aru saama. ■